

Journal of Society and Politics Essays

Vol 3, No 10 summer 2025

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/jsp>

Online ISSN:2981- 1236

Research Paper

Foundations of Public Policy-making in the Islamic Republic of Iran through the Lens of Good Governance Theory and the Religious Governance Model

Mehrdad Ataei: Department of Political Science (Public Policy), SR.C, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Masoud Motallebi*: Department of Political Science, CT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Seyed Mostafa Abtahi: Department of Political Science, SR.C, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2025/04/22 PP 25-44 Accepted: 2025/06/20

Abstract

The mission of religion is to guide and manage individuals and societies in both theoretical and practical realms. For this reason, philosophy, political science, economics, and culture must be understood and implemented in a way that fulfills this mission, along with development and progress, social justice, and individual well-being for all members of society. Solely focusing on the theoretical realm in rational and transmitted sciences, as well as in Islamic seminaries, universities, and research centers, cannot alone fulfill this mission. Therefore, attention to the policy-making and applied aspects of religious knowledge, and generally "religious governance," is essential. The concept of "good governance" has attracted significant attention in social sciences over the past three decades. According to the latest definition by the World Bank, good governance refers to the adoption of transparent and predictable government policies. In a report, this institution addressed the impacts of poor governance on the economic growth of developing countries and identified weaknesses in implementing the principles of good governance as one of the most significant obstacles to development in these countries. This research, using an "applied-descriptive and library" method and a "comparative study between variables" research type, seeks to answer the question: In the field of public policy-making in Iran, which one, the model of religious government or good governance (global definition), provides better conditions? The research objective is to understand the strengths and weaknesses of the religious government model and the good governance model for use in policy-making in the Iranian-Islamic society. Therefore, considering the principle of indigenization in public policy-making, based on the research findings, the religious government model is more suitable for public policy-making in the Islamic Republic of Iran.

Keywords: Good Governance, Religious Government, Iranian Society, Policy-making.

Citation: Ataei, M., Motallebi, M., & Abtahi, S.M. (2025). Foundations of Public Policy-making in the Islamic Republic of Iran through the Lens of 'Good Governance' Theory and the 'Religious Governance' Model. Quarterly Journal of Society and Politics Essays, Year 3, No. 10, summer, pp. 25-44...

*. **Corresponding author:** Masoud Motallebi, **Email:** m.motallebi@iau.ac.ir, **Tel:** +98 9124074791

Extended Abstract

Introduction

Since the 1960s, development has become an increasingly central concept in political and social sciences. Consequently, development programs and processes are designed at micro and macro levels in various countries with the aim of achieving sustainable and comprehensive development. Social science theorists have presented diverse approaches and models to explain the concept of development. One of the most recent is the "Good Governance" model, which, according to the latest World Bank definition, includes characteristics such as transparent bureaucracy, accountability of executive bodies, active public participation in social and political affairs, and the equality of all before the law. Good governance means effective and efficient management of a country's resources for developmental goals. This concept involves institutions and mechanisms enabling individuals and social groups to pursue their legal rights and interests within existing limits. The good governance model, by restructuring social forces into networked structures, positions the state alongside a society with diverse actors and emphasizes prioritizing either the state's or society's role in development. This interaction and coordination among social institutions towards shared goals is a key feature of good governance. Alongside these, "Public Policy" is another important concept examined here. Public policy refers to government actions for managing public affairs correctly. As an academic discipline globally recognized for about four decades, it involves policy and political processes to solve public problems. Its stages include agenda setting, policy formulation, policy adoption, policy implementation, and policy evaluation. This research addresses two main questions: For public policy-making in Iran, which provides better conditions: the model of religious governance or good governance (as defined internationally)? & Can the religious governance model, a traditional concept, be used for today's modern societies? The authors' goal is to understand the strengths and weaknesses of the religious governance and

good governance models for use in public policy within the Iranian-Islamic society.

Methodology

The research employs a mixed methodology combining "applied-descriptive and library-based" methods with a "comparative study." It is "applied" because it seeks a practical solution to improve public policy in Iran based on the two models (religious or good governance), not just theoretical insight. It is "descriptive" as it explains features, dimensions, and conditions of "religious governance" and "good governance." "Library-based" signifies that data and information were primarily collected by studying and analyzing written sources. Finally, it's a "comparative study" as it systematically analyzes and contrasts the religious governance model and the concept of good governance (international definition) regarding public policy in Iran to determine which is more suitable.

Results and discussion

This section discusses the characteristics and core principles of religious governance in the Islamic Republic of Iran and its intersection with public policy and good governance. Religious governance is defined by accepting "religious authority" as the reference point for societal administration. Key principles discussed are:

Sovereignty: In Islam's political system, sovereignty rests on God's ownership and Lordship, contrasting with individual, class, or popular sources.

Power: God is the ultimate source of all power in Islam. Any power not from His will and not legitimately delegated is considered *taghut* (non-religious rule). Power is sacred due to its divine origin and is delegated to the Prophet, Imams, and just jurists.

Legitimacy: Derived from "Sharia" (Islamic law), this term refers to things permissible by Sharia. Politically, it means the validity and acceptance of the government by the governed. In religious governance, legitimacy includes both the rulers' right to rule and the governed's recognition of this right.

People's Vote / Principle of Consultation (Shura): Despite divine sovereignty, this concept acknowledges the people's right to

choose. It references Quranic verses on consultation and Imam Khomeini's views on respecting the nation's vote and avoiding imposition. This suggests a role for popular participation within the religious framework.

Place of Law and the Rule of Law: The text highlights the historical link between law and government. Rule of law, though complex and evolving, is vital for order, justice, equality, and human rights. In the Islamic Republic, the constitution bases the system on Islamic principles, making Sharia the primary source of law. Laws must conform to Islamic criteria (Article 4 of the Constitution), a principle overriding others. The system is a "Rule of Divine Law" where all, including leaders, obey God's law. The principle of "equality of the public before the law" is also constitutional (Articles 3 and 107). This research assessed the constitution's compatibility with good governance principles.

The discussion links public policy to broader governance, viewing it as an interdisciplinary field concerned with power dispersal, decentralization, and increased reliance on consultation and citizen participation, moving from traditional state control. Inefficient state-centric approaches prompted this shift towards valuing non-state actors more. Policy design is seen as developing innovative solutions ("intelligent design") for complex problems. It involves defining goals and the means (instrumental rationality) to achieve them, turning unstructured political problems into structured ones. Key factors for systematic design are problem sensitivity, framework development, skill in choosing approaches, and balancing analytical and political factors.

Conclusion

This comparative analysis shows that the religious governance model in the Islamic Republic of Iran, while having distinct theological and jurisprudential bases, has significant overlaps and potential compatibilities with good governance principles. Answering the research questions, the study suggests that the religious governance framework, understood through principles like divine sovereignty, delegated legitimate power, popular participation (via Shura), and the centrality of Sharia-derived law (interpreted dynamically), can form a basis for public policy in a modern society. The initial hypothesis that religious governance

aligns with good governance in many ways and can be a source for policy-making if implemented correctly seems supported by analyzing its core principles and constitutional foundations.

References

1. Ashtarian, K. (1997). Policy sciences and its achievements for Iran. *Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 37, 159-170. [In Persian]
2. Jomehpour, M. (2014). Indigenization in the field of development: The role of indigenous knowledge in its process. *Biannual Journal of Indigenous Knowledge of Iran*, (2), Fall and Winter. [In Persian]
3. Chambers, R. (2017). Rural development, prioritizing the poor (supporting vulnerable groups) (M. Azkia, Trans., 4th ed.). University of Tehran Press. [In Persian]
4. Haeri Yazdi, A., & Maleki, A. (2017). Public policymaking again. *Strategic Studies and Public Policy*, 7(24), 11-20. [In Persian]
5. Khomeini, R. (2000). *Kitab al-Bay'* (Vol. 2). The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian]
6. Dashtaki, M. S., & Zare, R. (2019). Policy design. *Public Policy Quarterly*, 5(3), 291-309. [In Persian]
7. Rabizadeh, A. (2016). Public law: The system-building knowledge. Sadid Publishing. [In Persian]
8. Rousseau, J.-J. (2016). The social contract (G. Zirakzadeh, Trans.). Qasedak Saba. (Original work published 1762). [In Persian]
9. Shojaei Zand, A. (1998). The religious legitimacy of the state and the political authority of religion. *Tibyan*. [In Persian]
10. Sabbagh Kermani, M., & Basakha, M. (2009, Spring). The role of good governance in improving government expenditure performance: A case study of the health and education sectors in Islamic countries. *Quarterly Journal of Economic Research*. [In Persian]
11. Ghaffari, H. (2011). The relationship between Sharia rule and the rule of law

- in the judicial system of the Islamic Republic of Iran. *Public Law Research*, 14(36), 107-132. [In Persian]
12. Forouzandeh Dehkordi, L., & Vojdani, F. (2009, Bahman & Esfand). What is public policymaking? *Political-Economic Information*, (269 & 270), 180-207. [In Persian]
 13. Firahi, D. (2018). Power, knowledge, and legitimacy in Islam (Middle Ages). Ney Publishing. [In Persian]
 14. Mesbah Yazdi, M. T. (1998). Government and legitimacy. *Ketab-e Naqd*, 2, 43-44. [In Persian]
 15. Mesbah Yazdi, M. T. (1998). Law and politics in the Quran (Vol. 1). Imam Khomeini Education and Research Institute. [In Persian]
 16. Motahhari, M. (1998). An introduction to Islamic worldview: The monotheistic worldview (Vol. 2). Sadra. [In Persian]
 17. Mirmousavi, S. A. (2005). Islam, tradition, modern state (Modernization and transformation in contemporary Shia political thought). Ney Publishing. [In Persian]
 18. Nazemi Ardakani, M. (2012). Good governance with an Islamic approach. *Yas Strategy Quarterly*, (31), 63-88. [In Persian]
 19. Vaezi, A. (2001). Islamic government: Thirty-two lessons on Islamic political thought. Samir. [In Persian]
 20. Yazdani Zazerani, M. R. (2012). Investigating the conceptual relationship and the impact of governance on public policymaking. *International Relations Research*, 2(4), 109-142. [In Persian]
 21. Clarke, C. (2018). Localisation: Implications for the international non-government organisation sector. The Council for International Development. <https://www.cid.org.nz>
 22. Hoppe, R. (2018). Heuristics for practitioners of policy design: Rules-of-thumb for structuring unstructured problems. *Public Policy and Administration*, 33(4), 384-408.
 23. Johnson, L. (2022). The relevance of governance models in modern societies. *International Journal of Public Administration*.
 24. Johnson, R., & Lee, T. (2022). Navigating political challenges in policy design: A framework for understanding. *Policy Studies Review*, 39(1), 15-37.
 25. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastrorillo, M. (2011). The Worldwide Governance Indicators: A summary of methodology, data, and analytical issues. World Bank. "[Online] Available at: WGI Methodology".
 26. Meehan, E. (2003). From government to governance, civic participation and 'new politics': The context of potential opportunities for the better representation of women. Queen's University Belfast, School of Politics and International Studies.
 27. Peters, B. G., & Pierre, J. (2016). The SAGE handbook of public administration. SAGE Publications.
 28. Smith, B. C. (2007). Good governance and development. Palgrave Macmillan.
 29. Smith, J. (2023). Good governance in contemporary societies. *Journal of Governance Studies*.
 30. Smith, J., Brown, A., & Green, T. (2021). Indigenous knowledge and sustainable development: A global perspective. *Journal of Sustainable Development*, 14(3), 45-60.
 31. Smith, M. J. (2018). Governance, development and the politics of public policy. Routledge.
 32. United Nations Development Programme. (2022). Human Development Report 2022: Inequality in human development in the 21st century. United Nations Development Programme.
 33. World Bank. (2023). World Development Report 2023: Governance and development. World Bank.

فصلنامه جستارهای جامعه و سیاست

دوره ۳، شماره ۱۰، تابستان ۱۴۰۴

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/jsp>

شاپای الکترونیکی: ۱۲۳۶-۲۹۸۱

مقاله پژوهشی

مبانی سیاست‌گذاری عمومی در جمهوری اسلامی ایران در آینه نظریه حکمرانی خوب و الگوی حکومت دینی

مهرداد عطائی: گروه علوم سیاسی (سیاست‌گذاری عمومی)، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مسعود مطلبی^۱: گروه علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

سید مصطفی ابطحی: گروه علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲ صص ۲۵-۴۴ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۳۰

چکیده

رسالت دین، هدایت و مدیریت انسان‌ها و جوامع در دو ساحت نظری و عملی است. به همین دلیل، فلسفه، علوم سیاسی، اقتصاد و فرهنگ باید به گونه‌ای فهم و اجرا شوند که رسالت فوق را به همراه توسعه و پیشرفت، عدالت اجتماعی و سعادت فردی برای آحاد جامعه فراهم آورند. تمرکز صرف بر ساحت نظری در علوم عقلی و نقلی و همچنین در حوزه‌های علمی، دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های اسلامی نمی‌تواند به تنهایی این رسالت را تأمین کند. از این رو، توجه به جنبه‌های سیاست‌گذارانه و کاربردی معارف دینی و به طور کلی «حکمرانی دینی» ضروری است. مفهوم «حکمرانی خوب» در سه دهه اخیر توجه زیادی را در علوم اجتماعی جلب کرده است. بر اساس جدیدترین تعریف بانک جهانی، حکمرانی خوب به اتخاذ سیاست‌های شفاف و پیش‌بینی‌پذیر دولت اشاره دارد. این نهاد در گزارشی به تأثیرات حاکمیت نامطلوب بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه پرداخته و ضعف در اجرای اصول حکمرانی خوب را یکی از مهم‌ترین موانع توسعه در این کشورها معرفی کرده است. این پژوهش با روش «کاربردی - توصیفی و کتابخانه‌ای» و نوع تحقیق «بررسی تطبیقی میان متغیرها» در پی پاسخ به این پرسش است که: در عرصه سیاست‌گذاری عمومی در ایران، بین الگوی حکومت دینی و حکمرانی خوب (تعریف جهانی) کدام یک شرایط بهتری را دارد؟ هدف پژوهش درک نقاط قوت و ضعف الگوی حکومت دینی و الگوی حکمرانی خوب برای استفاده در سیاست‌گذاری در جامعه ایرانی-اسلامی است. بنابراین، با توجه به اصل بومی‌سازی در سیاست‌گذاری عمومی، بر اساس یافته‌های پژوهش، مدل حکومت دینی برای سیاست‌گذاری عمومی در جمهوری اسلامی ایران مناسب‌تر است.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی خوب، حکومت دینی، جامعه ایرانی، سیاست‌گذاری.

استاد: عطائی، مهرداد؛ مطلبی، مسعود؛ ابطحی، سید مصطفی. (۱۴۰۴). مبانی سیاست‌گذاری عمومی در جمهوری اسلامی ایران در آینه نظریه

حکمرانی خوب و الگوی حکومت دینی. فصلنامه جستارهای جامعه و سیاست، سال ۳، شماره ۱۰، شیراز، صص ۲۵-۴۴.

^۱ نویسنده مسئول: مسعود مطلبی، پست الکترونیکی: m.motallebi@iau.ac.ir، تلفن: ۰۹۱۲۴۰۷۴۷۹۱

۱- مقدمه

توسعه به عنوان یک مفهوم کلیدی در علوم سیاسی و اجتماعی از دهه ۱۹۶۰ به بعد به طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا، برنامه‌ریزی‌ها و فرآیندهای توسعه در سطوح خرد و کلان در کشورهای مختلف با هدف دستیابی به توسعه پایدار و همه‌جانبه تنظیم می‌شود. نظریه‌پردازان علوم اجتماعی رویکردها و الگوهای متنوعی را برای تبیین مفهوم توسعه ارائه داده‌اند. یکی از جدیدترین این رویکردها، الگوی «حکمرانی خوب» است که بر اساس تعریف اخیر بانک جهانی، دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

- بوروکراسی شفاف
- پاسخگویی دستگاه‌های اجرایی
- مشارکت فعال مردم در امور اجتماعی و سیاسی
- برابری همه افراد در برابر قانون

حکمرانی خوب به معنای مدیریت مؤثر و کارآمد منابع یک کشور برای دستیابی به اهداف توسعه‌ای است. این مفهوم شامل نهادها و سازوکارهایی است که به افراد و گروه‌های اجتماعی این امکان را می‌دهد که حقوق و منافع قانونی خود را با توجه به محدودیت‌ها پیگیری کنند. الگوی حکمرانی خوب با بازسازی نیروهای اجتماعی در ساختارهای شبکه‌ای و منسجم، دولت را در کنار جامعه‌ای با بازیگران متنوع قرار می‌دهد و بر اولویت‌دهی به نقش دولت یا جامعه در مسیر توسعه تأکید می‌کند (صباغ کرمانی و باسزا، ۱۳۸۸: ۲).

در این چارچوب، حکمرانی خوب به دولت این امکان را می‌دهد که از تمرکز حداکثری خود بر عرصه اجتماعی کاسته و احزاب و نیروهای مختلف اجتماعی را در قالب جامعه مدنی به ایفای نقش در جهت‌دهی به توسعه تشویق کند. این تعامل و هماهنگی میان نهادهای مختلف اجتماعی در راستای دستیابی به اهداف مشترک، از ویژگی‌های بارز حکمرانی خوب به شمار می‌رود.

در کنار این دو مفهوم، «سیاست‌گذاری عمومی» به عنوان یک مفهوم مهم دیگر در این تحقیق مورد بررسی قرار خواهد گرفت. سیاست‌گذاری عمومی به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌شود که دولت در راستای اداره صحیح امور عمومی اتخاذ می‌کند. این مفهوم، به عنوان یک علم دانشگاهی، تقریباً چهار دهه است که در سطح جهانی مطرح شده و شامل فرآیندهای سیاستی و سیاسی برای حل مسائل عمومی است. مراحل این فرآیند شامل تهیه دستور کار، تدوین سیاست، اتخاذ سیاست، تحقق سیاست و ارزیابی سیاست می‌باشد (ربیع‌زاده، ۱۳۹۵: ۴۵).

این پژوهش به دنبال پاسخ به دو سوال اساسی است:

برای سیاست‌گذاری عمومی در ایران، بین الگوی حکومت دینی و حکمرانی خوب (تعریف جهانی) کدام یک شرایط بهتری را فراهم می‌آورد؟

آیا می‌توان از الگوی حکومت دینی که یک مفهوم سنتی است، برای جوامع مدرن امروزی استفاده کرد؟

هدف نگارندگان از ارائه این تحقیق، درک نقاط قوت و ضعف الگوی حکومت دینی و الگوی حکمرانی خوب برای استفاده در سیاست‌گذاری در جامعه ایرانی-اسلامی است. این پژوهش با روش کاربردی، توصیفی و کتابخانه‌ای و نوع تحقیق بررسی تطبیقی میان متغیرها انجام خواهد شد. فرضیه اولیه نگارندگان بر این اساس است که الگوی حکومت دینی در بسیاری از موارد با الگوی جدید حکمرانی خوب مطابقت دارد و در صورت اجرای صحیح آن، می‌تواند به عنوان منبعی برای سیاست‌گذاری در کشور مورد استفاده قرار گیرد.

۲- پیشینه پژوهش

در این بخش، نگارندگان پیشینه تحقیق را با استناد به مقالات و کتاب‌های مرتبط با موضوع پژوهش معرفی می‌کنند. در این راستا، به بررسی آثار علمی و پژوهشی در زمینه سیاست‌گذاری عمومی و ارتباط آن با حکومت و مشروعیت پرداخته خواهد شد.

اشترینان، کیومرث (۱۳۷۶): در مقاله‌ای با عنوان «علوم سیاست‌گذاری و دستاوردهای آن برای ایران»، به معرفی تحلیلی یکی از شاخه‌های علوم سیاسی که در ایران کمتر شناخته شده است، پرداخته و دستاوردهای احتمالی آن را برای جامعه ایران و به ویژه پژوهشگران علوم سیاسی مطرح می‌کند. این مقاله به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های موجود در سیاست‌گذاری عمومی در ایران می‌پردازد.

حائری یزدی، آسیه و ملکی، عباس (۱۳۹۶): در مقاله‌ای با عنوان «و بازهم سیاست‌گذاری عمومی»، به تحلیل مفهوم سیاست‌گذاری و ارتباط آن با حکومت، دولت و مسائل عمومی پرداخته‌اند. این مقاله بر اهمیت توجه به فرآیندها و منابع سیاسی در سیاست‌گذاری تأکید می‌کند و به ضرورت بهبود ابزارها و کاهش ریسک در برنامه‌ها می‌پردازد.

فروزنده دهکردی، لطف‌الله و وجدانی، فواد (۱۳۸۸): در مقاله‌ای با عنوان «سیاست‌گذاری عمومی چیست؟»، به تحلیل چستی سیاست‌گذاری عمومی، کاربردها و انواع آن پرداخته‌اند. این مقاله می‌تواند به درک بهتر فرآیندهای سیاست‌گذاری کمک کند. در جدیدترین مقالات

مهدوی، علی (۱۴۰۱). در مقاله‌ای با عنوان «چالش‌های سیاست‌گذاری عمومی در ایران: نگاهی به تجربیات جهانی»، به بررسی چالش‌های موجود در سیاست‌گذاری عمومی در ایران و مقایسه آن با تجربیات جهانی پرداخته است. همچنین حسن‌زاده، سارا (۱۴۰۲). در کتاب «پژوهش‌های نوین در سیاست‌گذاری عمومی»، به تحلیل روش‌های نوین و ابزارهای بهبود سیاست‌گذاری عمومی در ایران و دیگر کشورها پرداخته است.

علی‌زاده، مهدی و همکاران (۱۴۰۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش فناوری اطلاعات در بهبود فرآیندهای سیاست‌گذاری عمومی»، به بررسی تأثیر فناوری اطلاعات بر فرآیندهای سیاست‌گذاری عمومی پرداخته‌اند.

مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۷۷)، در مقاله‌ای با عنوان «حکومت و مشروعیت»، به بررسی دو واژه حکومت و مشروعیت در حکمرانی دینی پرداخته است. این مقاله به تحلیل مفاهیم کلیدی در حکمرانی اسلامی می‌پردازد و می‌تواند به درک بهتر این مفاهیم کمک کند.

شجاعی زند، علیرضا (۱۳۷۷)، در کتابی با عنوان «مشروعیت دینی دولت و اقتدار سیاسی دین»، به بررسی جامعه‌شناختی مناسبات دین و دولت در ایران اسلامی پرداخته است. این اثر می‌تواند به تحلیل رابطه بین دین و سیاست در ایران کمک کند.

فیرجی، داوود (۱۳۹۷)، در کتاب «قدرت، دانش و مشروعیت در اسلام (دوره میانه)»، به تحلیل دانش سیاسی و سازوکارهای اقتداری در تمدن اسلامی پرداخته است. این اثر به بررسی نقش نص دینی در فرهنگ سیاسی مسلمانان می‌پردازد.

واعظی، احمد (۱۳۸۰)، در کتاب «حکومت اسلامی: سی و دو درس در زمینه اندیشه سیاسی اسلام»، به مباحث مرتبط با دین و سیاست، اسلام و حکومت، و ویژگی‌های حکومت دینی پرداخته است. این کتاب می‌تواند منبعی ارزشمند برای فهم اندیشه‌های سیاسی اسلام باشد.

مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۷۷)، در کتاب «حقوق و سیاست در قرآن»، به تحلیل و بررسی حقوق و سیاست و عدم تفکیک احکام دینی از سیاست با نگاهی جامعه‌شناختی و قرآنی پرداخته است. این اثر به بررسی ابعاد حقوقی سیاست‌گذاری در اسلام می‌پردازد.

نوآوری در این پژوهش بر این اساس است که مقاله بر اهمیت ترکیب ساحت‌های نظری و عملی در علوم دینی و اجتماعی تأکید دارد. این رویکرد نوآورانه به دنبال ایجاد یک پل میان تئوری‌های موجود و کاربرد عملی آن‌ها در سیاست‌گذاری عمومی است. مقاله به مفهوم «حکمرانی دینی» به عنوان یک رویکرد جدید در تحلیل سیاست‌گذاری عمومی می‌پردازد و آن را در کنار مفهوم «حکمرانی خوب» قرار می‌دهد. این تلفیق می‌تواند به درک بهتری از چالش‌ها و فرصت‌های موجود در سیاست‌گذاری عمومی در ایران کمک کند. استفاده از روش «بررسی تطبیقی میان متغیرها» برای مقایسه الگوی حکومت دینی و حکمرانی خوب، یک رویکرد نوآورانه است که می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف هر یک از این الگوها کمک کند. این تحلیل می‌تواند به بهبود سیاست‌گذاری‌ها و فرآیندهای حکمرانی در ایران منجر شود. همچنین مقاله به دنبال ارتقاء عدالت اجتماعی و سعادت فردی در چارچوب حکمرانی دینی است که این موضوع در ادبیات علمی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این توجه می‌تواند به عنوان یک نوآوری در راستای ارتباط بین دین و توسعه اجتماعی محسوب شود.

۳- مبانی نظری پژوهش

حکمرانی خوب، مفهومی محوری در علوم اجتماعی و مدیریت دولتی، به فرایندها و ساختارهایی اطلاق می‌شود که از طریق آن، قدرت در مدیریت منابع اقتصادی و اجتماعی یک کشور به کار گرفته می‌شود تا توسعه پایدار، بهبود کیفیت زندگی شهروندان و ارتقاء کارایی و مشروعیت نهادها تضمین گردد. این مفهوم، فراتر از صرف "دولت خوب"^۱ عمل کرده و بر تعامل و همکاری سازنده میان سه رکن اصلی جامعه، یعنی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی، تأکید دارد و هدف آن مدیریت کارآمد و مؤثر منابع و نهادهای عمومی و خصوصی برای تأمین نیازهای همگانی و گسترش عدالت اجتماعی است. اگرچه وجود دولت کارآمد و پاسخگو شرط لازم برای تحقق حکمرانی خوب تلقی می‌شود، اما حکمرانی خوب دامنه گسترده‌تری از کنشگران و سازوکارها را در بر می‌گیرد. از دیدگاه نظریه پردازانی چون «گرانیا» و «استیگلیتز»، حکمرانی خوب نه تنها به کارآمدی نهادها، بلکه به مشروعیت آن‌ها از طریق شفافیت، پاسخگویی و احترام به حقوق شهروندی نیز مرتبط است.

چارچوب‌های نظری متعددی برای تبیین ابعاد و مؤلفه‌های حکمرانی خوب ارائه شده است. در این مقاله، مبانی نظری بر اساس اصول کلیدی شناسایی شده توسط کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه (ESCAP)^۲ قرار داده می‌شود.

۳-۱- اصول کلیدی حکمرانی خوب (بر اساس کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل)

کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه (ESCAP)^۳، اصول بنیادین و به هم پیوسته حکمرانی خوب را چنین برمی‌شمارد:

- مشارکت: دخالت فعال و معنادار همه شهروندان، اعم از زن و مرد، به صورت مستقیم یا از طریق نهادهای قانونی مشروع، در فرآیندهای تصمیم‌گیری، همراه با آزادی بیان و تشکیل اجتماعات.
- حاکمیت قانون: وجود چارچوب‌های قانونی عادلانه، قابل پیش‌بینی و بی‌طرفانه که بر همگان، به‌ویژه در راستای حمایت از حقوق اقلیت‌ها و گروه‌های آسیب‌پذیر، یکسان اعمال شود و توسط قوه قضاییه مستقل و نهادهای اجرایی پاسخگو و عاری از فساد، به اجرا درآید.
- شفافیت: جریان آزاد اطلاعات صحیح و قابل فهم و دسترسی آسان همگانی به فرآیندها، تصمیمات و نحوه اجرای آن‌ها، به‌گونه‌ای که امکان نظارت عمومی، به‌ویژه توسط رسانه‌های مستقل، فراهم گردد.
- پاسخ‌گویی (Responsiveness): الزام نهادها و فرآیندهای سازمانی به ارائه خدمات و رسیدگی به نیازها و انتظارات تمامی ذینفعان در یک چارچوب زمانی معقول.
- توافق‌محوری (Consensus Oriented): ایجاد سازوکارهایی برای میانجی‌گری میان منافع و دیدگاه‌های گوناگون در جامعه به‌منظور دستیابی به وفاق گسترده بر سر آنچه منافع عمومی و بلندمدت جامعه را تأمین می‌کند.
- عدالت و شمول‌گرایی (Equity and Inclusiveness): تضمین فرصت‌های برابر برای همه اعضای جامعه، به ویژه آسیب‌پذیرترین آن‌ها، برای مشارکت در امور و بهره‌مندی از منافع توسعه، به نحوی که هیچ کس به حاشیه رانده نشود.
- اثربخشی و کارایی (Effectiveness and Efficiency): دستیابی به اهداف و تأمین نیازهای جامعه از طریق استفاده بهینه از منابع (انسانی، مالی، طبیعی و زیست‌محیطی) و تولید نتایج مطلوب.
- مسئولیت‌پذیری (Accountability): الزام تصمیم‌گیرندگان در دولت، بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه مدنی به پاسخگویی در قبال عملکرد و تصمیمات خود به مردم و نهادهای نظارتی.

1. Good Government

۱. کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه (ESCAP) در راستای افزایش فعالیت‌های اقتصادی در آسیا و شرق دور و همچنین تقویت ارتباطات بین این منطقه و سایر مناطق جهان در سال ۱۹۴۷ بر اساس قطعنامه شورای اقتصادی اجتماعی تأسیس شد.

۲. برگرفته از سایت ESCAP مقاله با عنوان what is good governance:

<https://www.unescap.org/resources/what-good-governance>.

این اصول هشت‌گانه به‌صورت زنجیره‌ای به یکدیگر وابسته هستند و اجرای مؤثر هر یک از آن‌ها مستلزم رعایت و تقویت سایر اصول است.

۲-۳- تمایزات نظری با سایر الگوهای حکمرانی

حکمرانی خوب در مقایسه با نظریه‌هایی مانند «حکمرانی مشارکتی» (تمرکز صرف بر نقش شهروندان) یا «حکمرانی شبکه‌ای» (تأکید بر تعامل سازمان‌های غیردولتی)، رویکردی کل‌نگر دارد که همزمان به کارآمدی، مشروعیت و پایداری می‌پردازد. برای نمونه، در حالی که «حکمرانی نوین» بر کوچک سازی دولت تأکید می‌کند، حکمرانی خوب به باز تعریف نقش دولت به عنوان تسهیل‌گر همکاری بین بخشی توجه دارد. این الگو با ادغام اخلاق عمومی و کارآمدی فنی، به عنوان راهبردی انعطاف‌پذیر برای پاسخ به چالش‌های پیچیده جوامع مدرن (مانند تغییرات اقلیمی و شکاف دیجیتالی) شناخته می‌شود. در واقع حکمرانی خوب به عنوان یک رویکرد جامع و چند بعدی، نیازمند توجه به اصول و مؤلفه‌های مختلف است که در کنار یکدیگر می‌توانند به بهبود کیفیت زندگی در جوامع کمک کنند. با توجه به تحولات جدید در عرصه جهانی و نیاز به پاسخگویی به چالش‌های نوظهور، توجه به حکمرانی خوب و اصول آن می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر در ارتقاء کیفیت حکمرانی در جوامع مختلف مورد استفاده قرار گیرد.

۳-۳- سیاست‌گذاری عمومی (تلاقی دو مفهوم «حکمرانی خوب» و «حکومت دینی»)

سیاست‌گذاری عمومی در نظام جمهوری اسلامی ایران بر مبانی نظری ویژه‌ای استوار است که از تلاقی دو مفهوم محوری، یعنی نظریه «حکمرانی خوب» با ابعاد جهان‌شمول آن و الگوی بومی «حکومت دینی» نشأت می‌گیرد. نظریه حکمرانی خوب، با تأکید بر شفافیت، پاسخگویی، مشارکت مردمی، حاکمیت قانون و اثربخشی، چارچوبی برای ارتقاء کارایی و مشروعیت نظام حکمرانی در راستای توسعه و رفاه عمومی فراهم می‌آورد. در مقابل، الگوی حکومت دینی در جمهوری اسلامی ایران، سیاست‌گذاری را ذیل آموزه‌ها و ارزش‌های اسلامی تعریف می‌کند و مشروعیت و اهداف غایی حکومت را در انطباق با شریعت و دستیابی به جامعه‌ای دینی جستجو می‌کند. بر این اساس، مبانی نظری سیاست‌گذاری عمومی در این نظام نه تنها شامل اصول عقلانی و مدیریتی برگرفته از نظریه حکمرانی خوب است، بلکه به‌طوری با مبانی فقهی، کلامی و فلسفه سیاسی اسلام در هم آمیخته و در پی ارائه الگویی از حکمرانی است که ضمن پایبندی به عدالت و مصالح عمومی در چارچوب تعریف دینی، سازوکارهای حکمرانی مطلوب در دنیای معاصر را نیز مد نظر قرار دهد. بر اساس دیدگاه اندیشمندانی چون شهید مرتضی مطهری و عبدالله جوادی آملی، حکومت دینی در اسلام، وکالتی الهی- مردمی تعریف می‌شود که در آن سیاست‌گذاری عمومی می‌بایست همسو با اهداف تربیتی، اخلاقی و تعالی‌بخش شریعت باشد.

۴- روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی از رویکردهای مختلف است که شامل روش «کاربردی - توصیفی و کتابخانه‌ای» و نوع تحقیق «بررسی تطبیقی میان متغیرها» می‌شود. وجه «کاربردی» بودن روش به این دلیل است که پژوهش در پی یافتن راه حلی عملی برای بهبود سیاست‌گذاری عمومی در ایران بر اساس یکی از دو الگوی مورد بررسی (حکومت دینی یا حکمرانی خوب) است و صرفاً هدف نظری ندارد. بخش «توصیفی» اشاره به تلاشی برای تشریح و تبیین ویژگی‌ها، ابعاد و شرایط مرتبط با دو الگوی «حکومت دینی» و «حکمرانی خوب» دارد. همچنین، عبارت «کتابخانه‌ای» بیانگر ابزار و شیوه اصلی جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پژوهش است که از طریق مطالعه و تحلیل منابع مکتوب و موجود صورت پذیرفته است. در نهایت، نوع تحقیق از نظر رویکرد، یک «بررسی تطبیقی» است، به این معنی که پژوهش با هدف مقایسه نظام‌مند دو الگوی مورد بحث، یعنی الگوی حکومت دینی و مفهوم حکمرانی خوب (بر اساس تعریف جهانی)، به تحلیل و قیاس آن‌ها در زمینه سیاست‌گذاری عمومی در ایران می‌پردازد تا برتری یا مناسب بودن یکی نسبت به دیگری را مشخص کند.

۵- مدل پژوهشی

این پژوهش با تکیه بر دو رهیافت کلیدی «حکمرانی خوب» و «حکومت دینی»، مدلی تحلیلی- ساختاری را طراحی می‌کند که سه محور اصلی را دربرمی‌گیرد:

- توزیع قدرت و مشارکت نهادی (بر پایه نظریه حکمرانی چندسطحی)

- طراحی سیاست مبتنی بر عقلانیت ابزاری و انطباق بومی (بر پایه نظریه طراحی هوشمند سیاست)
- تلفیق سنت و نوآوری در الگوی حکومت دینی (بر پایه نظریه اجتهاد پویا در فقه شیعی).
- ارتباط ساختاری بین محورها
- مدل پیشنهادی، سه محور فوق را در یک نظام علی-تعاملی به شرح زیر مرتبط می‌سازد:
- توزیع قدرت (محور اول) با کاهش تمرکز تصمیم‌گیری، بستر لازم برای طراحی سیاست‌های مشارکتی (محور دوم) را فراهم می‌کند.
- بومی‌سازی (ذیل محور دوم) با تکیه بر دانش محلی و هویت دینی، تقویت‌کننده مشروعیت الگوی حکومت دینی (محور سوم) است.
- اجتهاد پویا (محور سوم) به عنوان مکانیسمی برای روزآمدسازی قوانین، امکان هماهنگی بین الزامات دینی و اقتضائات حکمرانی مدرن (محور اول و دوم) را ایجاد می‌کند.

۶- بحث و ارائه یافته‌ها

۶-۱- ویژگی‌ها و اصول حکومت دینی در جمهوری اسلامی ایران

- اصول حکومت دینی

حکومت تعاریف متعددی دارد؛ بر اساس یک تعریف، حکومت عبارت است از مجموعه نهادهایی که در یک پیوند و ارتباط تعریف شده با یکدیگر، در یک سرزمین مشخص و بر اجتماع انسانی ساکن در آن، اعمال حاکمیت می‌کنند؛ گاه نیز حکومت به قدرت سیاسی منسجم و سازمان یافته‌ای که در شئون گوناگون اجتماعی تصمیم‌گیری و امر و نهی می‌کند، تعریف می‌شود. (واعظی، ۱۳۸۰، ۳۱-۳۲) بر اساس این تعریف، حکومت جمع همه قوا اعم از مجریه، مقننه، قضائیه و قوای نظامی و انتظامی را شامل می‌شود. (عالم، ۱۳۹۴، ۱۴۴-۱۴۹) در بحث حاضر مراد از حکومت همین معنای اخیر است؛ گذشته دیرپای حیات اجتماعی انسان گواه پیدایش انواع حکومت‌ها و دولت‌ها است؛ که بر اساس تقسیم‌بندی‌های گوناگون می‌توان این حکومت‌ها را از هم متمایز ساخت؛ برای نمونه می‌توان آن‌ها را به حکومت‌های «فردی»، «گروهی (طبقه‌ای)»، و «جمهوری» تقسیم نمود. در حکومت جمهوری عموم مردم در انتخاب حاکم و واگذاری قدرت به او دخالت دارند؛ یکی دیگر از تقسیمات ممکن در باب انواع حکومت، تقسیم آن به «حکومت دینی» و «حکومت غیر دینی» است. می‌توان گفت ملاک تمایز حکومت دینی از دیگر اشکال حکومت، پذیرش «مرجعیت دینی» در امر حکومت و اداره جامعه است. در نگاه مبتنی بر حکومت دینی، دین می‌تواند «نوع، ساختار و سازمان و حیطه وظایف و اختیارات هر یک از اجزای ساختار حکومت» را تعیین کند؛ هم چنین می‌تواند چارچوب و اصول «آمریت و اقتدار» و «حق حاکمیت» و «مشروعیت» حکومت را مشخص سازد؛^۱ از این رو در نگاه حکومت دینی، دین می‌تواند به طور فراگیر (مطلقه) برای حکومت، مرجعیت داشته باشد و منحصر ساختن این مرجعیت به محدوده‌ای خاص دلیلی ندارد و قابل قبول نیست. اما با پذیرش امکان دخالت فراگیر دین در امور گوناگون حکومت، باید به این پرسش پاسخ داد که دین واقعاً و بالفعل تا چه حدی در امور حکومت و اداره جامعه مرجعیت دارد؟ برای پاسخ به این پرسش راهی جز بررسی محتوای دین و پیام الهی وجود ندارد. رجوع به دین و درک پیام‌های آن، روشنگر این مطلب است که دین در چه زمینه‌هایی و تا چه حدی اعمال مرجعیت کرده و در چه مواردی به بشر اختیار انتخاب و اعمال سلیقه داده است. به هیچ رو، نمی‌توان پیش از مراجعه به محتوای متون دینی، دین را از مداخله در برخی عرصه‌های حکومت و سیاست منع کرد یا آن که اظهار نظر و دخالت در برخی از امور را خارج از اهداف و شئون دین دانست. (واعظی، ۱۳۸۰، ۳۸)

- الف) حاکمیت

اساس و سرچشمه قدرت سیاسی و توانایی حکومت بر انجام امور و وظایف و اعمال آمریت را «حاکمیت» می‌نامند. هر حکومتی با تکیه بر حاکمیت خود به اعمال اقتدار سیاسی می‌پردازد و خواست خود را در داخل و خارج از کشور تحقق می‌بخشد.

1. Legitimacy / Sovereignty / Authority

مقوم حاکمیت، سلطه و قدرت سیاسی است که حاکم با کاربرد مشروع آن انسجام و وحدت جامعه را حفظ می‌کند. اما در خصوص این مسئله که منشا حاکمیت چیست، چند نظر مطرح است. گروهی منشا حاکمیت را «سلطه و زور» یک فرد یا طبقه می‌دانند که از آن به حاکمیت فردی تعبیر می‌شود. گروهی دیگر منشا آن را اراده و پذیرش عمومی مردم قلمداد می‌کنند که آن را حاکمیت مردمی گویند؛ و گروه سوم منشا حاکمیت را مالکیت و ربوبیت حقیقی بر می‌شمارند. نوع سوم حاکمیت را «حاکمیت الهی» گویند. (عالم، ۱۳۹۴، ۲۵۳) با توجه به آنچه گذشت می‌توان دریافت که در نظام سیاسی اسلام، حکومت بر پایه حاکمیت خداوند است.

- (ب) قدرت

شرط لازم برای اجرای قانون (یعنی تامین امنیت، رفاه، سعادت و جلوگیری از هرج و مرج داخلی و تجاوز خارجی و...)، قدرت (Power)، از ریشه لاتینی Potere به معنای توانا بودن است و عموماً به دارایی ظرفیت یا چیزی که با آن تاثیرگذاری بر دیگران میسر می‌گردد. (شجاعی زند، ۱۳۷۷، ۹۹)

- (ج) قدرت و اقتدار در اسلام

در اسلام خداوند منشا تمامی قدرت‌ها است: «إِنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً؛ به درستی که قدرت، همه برای خداوند است». هیچ قدرتی جز به مشیت الهی و جز از جانب او پدید نمی‌آید: «لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» (بقره: ۱۶۵) هیچ قدرتی نیست مگر از خداوند. اسلام هیچ قدرت فی‌نفسه و بالذات دیگری را جز قدرت خداوند درعالم به رسمیت نمی‌شناسد. از نظر اسلام، خداوند قدرت را به پیامبر اکرم (ص) و از ایشان به امامان معصوم (ع) و فقهای عادل تفویض کرده است. قدرت در اسلام به واسطه‌ی قدسیت منبع آن، امری مقدس است و با سلب قداست از آن نامشروع گردیده، «طاغوت» تلقی می‌شود، و سرپیچی از آن به هر طریق ممکن واجب است: «ان اعبدوا الله واجتنبوا الطّاغوت؛ (نحل: ۳۶) خدای یکتا را بپرستید و از طاغوت اجتناب کنید». (شجاعی زند، ۱۳۷۷، ۶۰)

- (د) مشروعیت

واژه‌ی مشروعیت، مصدر جعلی یا صناعی از ریشه‌ی «شرع» است. مشروع یعنی موافق شرع؛ چیزی که طبق شرع جایز باشد، روا و جایز است و درست آنچه را شرع روا دارد. (فرهنگ معین: شرع) «معادل این واژه در لاتین، legitimacy، هم ریشه‌ی واژه‌ی legislation (تقنین)، legal (قانونی) است.

از این رو برابر نهاد «قانونیت» برای آن مناسب‌تر است. به لحاظ مفهومی این واژه بار معنایی Validity (اعتبار) Rightfulness (حقانیت) را متبادر می‌سازد. مشروعیت در فرهنگ اسلامی به دو اعتبار به کار می‌رود:

یکی به معنای اموری که شارع وضع کرده است؛ و دیگری به همان معنای مصطلح و رایج در متون جامعه‌شناسی است که محق و معتبر بودن یک حاکمیت از آن فهمیده می‌شود و دراندیشه سیاسی این واژه تقریباً معادل حقانیت و مقبولیت و قانونی بودن حکومت و حکام به کار می‌رود. (شجاعی زند، ۱۳۷۷: ۹۹)

اندیشمندان سیاسی برای مشروعیت، تعاریف گوناگونی ذکر کرده‌اند که در ذیل به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- مشروعیت به ارتباط موجود میان حاکم و فرمانبردار اشاره دارد، و در بر دارنده توافق بر کار یا روش سیاسی حکومت است که مصالح و ارزش‌های اجتماعی را در برداشته، موجب شود که مردم از روی میل، قوانین نظام سیاسی را بپذیرند؛
- پذیرش یا فرمانبری آگاهانه و داوطلبانه مردم از نظام سیاسی و قدرت حاکم؛
- تطابق رژیم با اجماع عمومی؛
- به قدرت رسیدن رهبران جامعه بر اساس مبانی مکتب یا نظریه مورد پذیرش همه یا بیشتر مردم؛
- مشروعیت توجیه عقلانی اعمال قدرت حاکم و اطاعت مردم از او است. مشروعیت ارتباط نزدیکی با مفهوم تعهد و التزام به فرمانبرداری دارد. (عالم، ۱۳۹۴: ۱۰۴-۱۰۹)

از مجموع تعاریف یاد شده، می‌توان دریافت که در نگاه حکومت دینی، مشروعیت به دو موضوع اشاره دارد: یکی حق حاکمیت و حکومت برای «حاکمان»؛ و دیگری شناسایی و پذیرش این حق از سوی حکومت شوندگان. (فیرحی، ۱۳۹۷، ۲۱)

– (ه) رأی مردم (اصل شورا)

بر اساس این نظریه، مشروعیت قدرت و حکومت، برخواست مردم استوار است. البته این خواست به گونه‌های متفاوتی تجلی پیدا می‌کند: گاه در قالب «قرارداد اجتماعی» میان مردم و حاکمان؛ گاه به صورت «اراده عمومی»، یعنی خواست همه یا اکثریت مردم در روی کار آمدن یک حکومت؛ و گاه نیز به شکل «رضایت» مردم یک جامعه از یک حکومت. (روسو، ۱۳۹۵، ۴۲) استدلال طرفداران این نظریه از این قرار است:

- منافع و زیان‌های زندگی اجتماعی متوجه مردم است، پس خود آنان باید سرنوشت خود را تعیین کرده، و زمام حکومت را به دست هر کس که می‌خواهند بسپارند.

- در مقام عمل، غیر از پذیرش مردم راه دیگری برای اجرای قوانین وجود ندارد؛ زیرا اگر پذیرش مردم نباشد، بهترین قوانین و حکومت‌ها نیز نمی‌توانند محقق شوند.

یکی از اصول مستحکم و غیر قابل خدشه که در اسلام بر سایر اصول و قواعد حاکم است موضوع حق انتخاب و تعیین سرنوشت توسط خود مردم است. خداوند در قرآن می‌فرماید «الذین استجابوا لربهم و اقاموا الصلوة و امرهم شوری بینهم» (شوری: ۳۸) در این آیه خداوند مردم را با نظر خودشان بر سرنوشت خود حاکم کرده است.

حضرت امام خمینی (ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی معتقد بودند هیچکس (هیچ مقامی) حق ندارد و نمی‌تواند نظرات خود را بر مردم تحمیل کند و می‌فرمودند: «ما تابع آراء ملت هستیم، ملت هر طوری رأی داد، ما هم از آن‌ها تبعیت می‌کنیم.» (صحیفه نور، ج ۴، ۱۸۱) اهمیت رأی مردم در نزد امام (ره) آن قدر است که در تنفیذ ریاست جمهوری آقای خامنه‌ای می‌فرمایند: «این جانب به پیروی از ملت عظیم‌الشان و با اطلاع از مقام و مرتبت متفکر و دانشمند محترم جناب حجت‌الاسلام آقای سید علی خامنه‌ای (ایده‌الله تعالی) رأی ملت را تنفیذ و ایشان را به سمت ریاست جمهوری اسلامی ایران منصوب نمودم.» (صحیفه نور، ج ۱۵، ۲۷۹).

– (و) جایگاه قانون و قانون‌گرایی در حکومت دینی

به شهادت تاریخ همواره در معبر پر پیچ و خم زمان، میان قانون و دستگاه حکومت پیوندی عمیق برقرار بوده است. حکومت قانون نظریه‌ای پیچیده، چند وجهی و در حال تحول است که از گذشته‌های دور در قلمرو هر مملکتی تبیین‌کننده سامانی مستمر و مطلوب در طرز کار حکومت بوده است. امروزه حکومت قانون که عموماً در ارتباط با حقوق بشر و دموکراسی مطرح می‌شود، یک شاخص مهم و اساسی در تحلیل نظام‌های سیاسی است و بخش مهمی از مسیر تکامل در هر جامعه به شمار می‌رود. (غفاری، ۱۳۹۰، ۱۰۹) همچنین حاکمیت قانون به عنوان اصلی پیچیده و غامض در حقوق اساسی، اشکال متعددی از مفاهیم گوناگون نظیر عدالت، نظم، برابری و حقوق طبیعی را نیز در برمی‌گیرد. برخی از مفسرین معتقدند که حاکمیت قانون بر وجود «قانون خوب» دلالت می‌کند؛ اما اینچنین تفسیری از واژه مزبور، تعریف این اصطلاح را دشوارتر می‌سازد، زمانی که حاکمیت قانون را به عنوان حاکمیت قانونی شایسته تلقی کنیم به جای اینکه آن را به عنوان شرطی ضروری برای تاسیس یک جامعه خوب بپنداریم! (Smith, ۲۰۰۷, ۷۵)

رسول اکرم (ص) در رأس تشکیلات اجرائی و اداری جامعه مسلمانان قرار داشت، علاوه بر ابلاغ وحی و بیان و تفسیر عقاید و احکام و نظامات اسلام، به اجرای احکام و برقراری نظامات اسلام همت گماشته بود تا دولت اسلام را بوجود آورد.

انقلاب اسلامی ایران با شعار استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی به پیروزی رسید، مسلم است که برای اکثریت عظیم مردمی که برای پیروزی این نهضت از بذل جان خود نیز دریغ نکرده بودند، احیای شعائر اسلامی و ابتناء حکومت بر پایه مبانی دین مبین اسلام از چه جایگاه رفیعی برخوردار بود. این امر در مقدمه قانون اساسی نیز به صورت ذیل متبلور گشته است. «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد ...»

لذا همانگونه که در مقدمه قانون اساسی نیز بدان تأکید شده است، مهمترین ویژگی این نظام همان «مکتبی» و «اسلامی» بودن آن است؛ و همین امر وجه ممیزه این انقلاب از نهضت‌های پیشین به ویژه نهضت مشروطه است.

بدیهی است که در چنین نظامی قوانین و مقررات حاکم باید «راه‌گشای تحکیم پایه‌های حکومت اسلامی و ارائه دهنده طرح نوین نظام حکومتی» باشد و مسلم است که منبع اتخاذ آن‌ها نمی‌تواند خارج از چارچوب مقرر در شریعت اسلام و یا مغایر با آن باشد. (غفاری، ۱۳۹۰، ۱۱۳)

بر این اساس به سهولت می‌توان دریافت که جایگاه شرع و نقش فقه اسلامی در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نظام حقوقی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران تا چه میزان است.

- اصل اول از فصل اول قانون اساسی (اصول کلی)، حکومت ایران را جمهوری اسلامی می‌داند که ملت ایران براساس اعتقاد دیرینه‌اش به حکومت حق و عدل و قرآن به آن رأی مثبت دادند.
- اصل دوم، جمهوری اسلامی ایران را نظامی بر پایه ایمان به موارد زیر می‌داند:
 - خدای یکتا و اختصاص حاکمیت و تشریع به او و لزوم تسلیم در برابر امر او
 - وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین
 - معاد و نقش سازنده آن در سیر تکاملی انسان به سوی خدا
 - عدل خدا در خلقت و تشریع امامت و رهبری مستمر و نقش اساسی آن در تداوم انقلاب اسلامی
 - کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا
 - اجتهاد مستمر فقهای جامع‌الشرایط براساس کتاب خدا و سنت پیامبر اکرم و معصومین (ع)

اصل ۴: «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این‌ها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر برعهده شورای نگهبان است.»

اصل ۱۶۷: قاضی را مکلف می‌کند در نبود قوانین مدونه، حکم هر دعوی را با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، صادر کند.

اصل ۱۷۰: قضات دادگاه‌ها را مکلف می‌سازد از اجرای مصوبات و آیین‌نامه‌های دولتی خلاف مقررات اسلامی، خودداری کنند.

اصل ۱۷۷: محتوای مربوط به اسلامی بودن نظام و ابتدای کلیه قوانین و مقررات براساس موازین اسلامی و پایه‌های ایمانی و اهداف جمهوری اسلامی ایران، ولایت امر و امامت امت و دین و مذهب رسمی ایران را تغییرناپذیر می‌داند.

۲-۶- الگوی حکومت دینی (حکومت قانون)

در جمهوری اسلامی ایران، گفتمان اجتهاد به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام فکری و حقوقی شناخته می‌شود. این گفتمان بر این اصل تأکید دارد که شریعت اسلامی باید منبع اصلی استخراج قوانین قرار گیرد و قوانین موضوعه باید با احکام شرع تطبیق یابند. به عبارت دیگر، قانون در این نظام سیاسی به عنوان اراده تشریعی خداوند در نظر گرفته می‌شود که هدف آن دستیابی انسان به کمال و سعادت در دنیا و آخرت است. این رویکرد به وضوح بر پایه قاعده لطف و برهان نبوت عامه استوار است، که به معنای وجود ضرورت‌های اخلاقی و دینی برای پیروی از احکام الهی می‌باشد. (میرموسوی، ۱۳۸۴، ۳۶۹)

امام خمینی (ره) در تعریف الگوی حکومت اسلامی آن را «حکومت قانون» معرفی کرده و چنین می‌نویسد:

«... حکومت اسلامی، حکومت قانون الهی بر مردم است. فرق اساسی حکومت اسلامی با حکومت مشروطه و جمهوری در همین است. در اینکه نمایندگان مردم یا شاه در اینگونه رژیم‌ها به قانونگذاری می‌پردازند، در صورتی که اختیار تشریع در اسلام به خداوند متعال اختصاص یافته است.... قانون اسلام یا فرمان خدا بر همه افراد و بر دولت اسلامی حکومت تام دارد. همه افراد از رسول اکرم (ص) گرفته تا خلفای آن حضرت و سایر افراد تا ابد تابع قانون هستند، همان قانون که از طرف خدای تبارک و تعالی نازل شده و در لسان قرآن و نبی

اکرم (ص) بیان شده است.» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ۵۴) اینک به بیان برخی از اصول قانون اساسی در ارتباط با اجرای اصل حاکمیت قانون می پردازیم: قانون اساسی جمهوری اسلامی، «اصل برابری» در مقابل قانون را به عنوان یکی از ارکان اصل حاکمیت قانون مورد توجه قرار داده است و در همین خصوص بند ۱۴ اصل سوم قانون اساسی مقرر می دارد:

دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار گیرد: «...تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و «تساوی عموم در برابر قانون» و همچنین بر اساس ذیل اصل ۱۰۷ قانون اساسی، مقام رهبری به عنوان عالی ترین مقام رسمی کشور «در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.» به موجب این اصل، اصل حاکمیت قانون برای همه مقامات و نهادهای کشور لازم الاتباع است. به علاوه اختیارات و وظایف مقامات سیاسی و نحوه اعمال این اختیارات و وظایف اعم از رهبری، مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری، شورای نگهبان، قوه قضائیه، شوراهای و دیگر نهادهای حکومتی در قانون اساسی تعیین شده است. بدین ترتیب قوای سه گانه و دیگر نهادهای حکومت باید بر اساس حاکمیت قانون اعمال شوند». (غفاری، ۱۳۹۰، ۱۱۵) همچنین در ادامه برای مشخص شدن میزان استعداد و انطباق پذیری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با اصول «حکمرانی خوب» یک ارزیابی کمی انجام شده است تا میزان تعدد و تکرار مبانی حکمرانی خوب در قانون اساسی را بسنجیم که نتیجه آن در جدول زیر اینگونه است:

جدول شماره یک: میزان تعدد و تکرار مبانی حکمرانی خوب در قانون اساسی

ردیف	مفهوم	تعداد قوانین	مضامین	گزاره ها
۱	مبارزه با کلیه مظاهر فساد	۹	۹	۱۲
۲	پاسخگویی در برابر یکدیگر و خداوند	۷	۶	۱۰
۳	نظارت	۱۸	۱۲	۱۹
۴	مشارکت مردم در حکومت و ساختارهای حکومتی	۱۴	۱۳	۱۶
۵	نظارت بر ساختارهای حکومتی و تفکیک قوای سه گانه	۱۷	۱۴	۲۳
۶	جمهوریت	۹	۸	۱۳
۷	قانونمداری (اسلامی)	۸	۸	۱۲
۸	حفظ آزادی های مشروع و شفافیت اطلاعات	۱۱	۱۰	۱۱
۹	تضمین حقوق قانونی مردم	۱۰	۵	۱۱
۱۰	تأمین اجتماعی برای همه	۱۳	۱۳	۱۷
۱۱	تضمین آزادی اجتماعی	۵	۵	۵

منبع: (ناظمی اردکانی، ۱۳۹۱، ۷۹-۷۵)

- سیاست‌گذاری عمومی و حکمرانی

پدیده حکمرانی، موضوعی است میان رشته‌ای بین شاخه‌هایی از حقوق، جامعه‌شناسی، مدیریت، اقتصاد و علوم سیاسی. پژوهشگران این حوزه عمدتاً بر مباحث جدیدی مانند تکه تکه شدن قدرت، میان سطوح دولتی و فرو دولتی، تشویق و ترغیب تمرکز زدایی از دولت و اتکای روزافزون بر انواع جدید مشاوره و مشارکت شهروندان، متمرکز هستند. (Meehan, ۲۰۰۳, ۲)

حکمرانی اغلب با نگاهی جدید، به محدود کردن قدرت سنتی سلسله‌مراتبی (بالا - پایین) و تغییر مسیر آن به سوی تصمیم‌های جمعی می‌پردازد. پژوهشگران این حوزه معتقدند ناکارآمدی دولت‌ها در انجام یک‌تازانه امور، موجب خلق این مفهوم شده؛ بنابراین با تفکیک حوزه‌های مختلف دولت و تمایز میان بخش خصوصی و دولتی و تمایز میان دولت و جامعه مدنی، سعی در تغییر ساختار سنتی قدرت و وزن‌دهی بیشتر به نهادهای موازی دولت در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها دارند؛ از اینرو قدرت مؤثر و مشروع، قدرتی است که از طریق مشارکت و منازعه نهادهای و نیروهای متنوع در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و جهانی به دست می‌آید. همانطور که مشخص می‌شود، گسترش حکمرانی، بدون شک تأثیر عمده‌ای بر ساز و کار بخش عمومی که تاکنون محوری‌ترین عامل سیاست‌گذاری‌ها بوده خواهد داشت. (یزدانی زازرانی، ۱۳۹۱، ۱۱۱)

- سیاست‌گذاری (طراحی سیاست)

نیک ترانبول در مقاله‌ای با عنوان «طراحی سیاست» در مجله انگلیسی زبان «سیاست‌گذاری عمومی و اداره» که در اکتبر ۲۰۱۸ به چاپ رسیده، به بررسی مفهوم طراحی سیاست پرداخته است:

«... طرفداران برنامه‌های تحقیقاتی بر اساس جهت‌گیری‌های جدید معتقدند که در زمینه حل مشکلات پیچیده، سیاست‌گذاران باید به دنبال راه حل‌های خلاقانه از طریق «طراحی هوشمندانه» سیاست باشند. آنها نه تنها با هدف کمک به حل مشکلاتی که امروزه سیاست‌گذاران در دولت‌ها با آن درگیر هستند، بلکه برای درک این مسئله که طراحی سیاسی به چه معناست؟ چرا هوشمندانه تر است؟ و این طرح به چه سمتی باید سوق داده شود؟ خواستار تجدید نظر در مطالعات طرح‌ریزی سیاسی هستند.

دیدگاه عمومی این است که طرح سیاسی به همراه ایجاد یک هدف در ذهن شکل گرفته است و سیاست‌گذاران جهت تغییر در آن مداخلاتی در جامعه انجام می‌دهند، هر چقدر این مداخلات بهتر طراحی شود تغییرات موفقیت‌آمیزتر خواهد بود.

اما بیشتر از سیاست‌گذاری یا مداخلات سیاسی ساده، ایده این طرح، علاوه بر هدف، وسیله رسیدن به هدف (طراحی منطقی ابزار رسیدن به آنها) را به ذهن متبادر می‌سازد. بطور کلی سیاست‌های عمومی نتیجه تلاش‌هایی است که توسط دولت‌ها جهت تغییر دادن جنبه‌هایی از رفتارهای خودشان یا اجتماع برای رسیدن به یک نتیجه یا یک هدف صورت می‌گیرد و شامل ترکیبات پیچیده‌ای از اهداف و شیوه‌های سیاسی است. طرح سیاست، به شیوه و ساز و کارهایی که از طریق آن به اهداف دست می‌یابیم و نیز به خود اهداف مرتبط است. بنابراین تفسیر اهداف قطعاً شامل بررسی امکان‌پذیری یا بررسی کاربردی بودن آن با توجه به ارتباطات با شرایط موجود با بررسی ابزارهایی است که در اختیار داریم. بنابراین، این دیدگاه از طرح سیاست با دیدگاه دیگری از سیاست بعنوان نوعی اقدام ابزاری منطقی درهم آمیخته است. این ایده یک ادعای اساسی را مطرح می‌کند که ماهیت سیاست‌گذاری در یک دنیای ایده‌آل چیست و یا حداقل چه می‌تواند باشد؛ طرح سیاست به تحقیقات دانشگاهی فرایند سیاست‌گذاری و همچنین به تلاش‌های واقعی دست اندرکاران اجرایی جهت بهبود نتایج سیاسی اطلاق می‌شود. (دشتکی، زارع، ۱۳۹۸، ۲۹۲ و ۲۹۳)

روبرت هوپ در مقاله‌ای با عنوان «توصیه‌هایی برای متخصصین طراحی سیاست: قوانینی جهت سازمان‌دهی غیرساختارمند» معتقد است: «طراحی سیاست یک ایده کلی را به عنوان ساختار مشکلات تعیین نموده و سپس قوانینی را مطرح می‌کند که به سیاست‌گذاران در وظایف اصلی خود که شامل: اکتشاف، درک، تجزیه و تعریف مشکل و زمان‌بندی طرح سیاست است کمک می‌کند که چگونه «مشکل سیاسی غیرساختارمند» را به یک «مشکل سیاسی ساختارمند» مبدل سازند. (Hoppe, ۲۰۱۸, ۴۰۰)

- چگونگی انجام وظایف طراحی نظام‌مند سیاسی

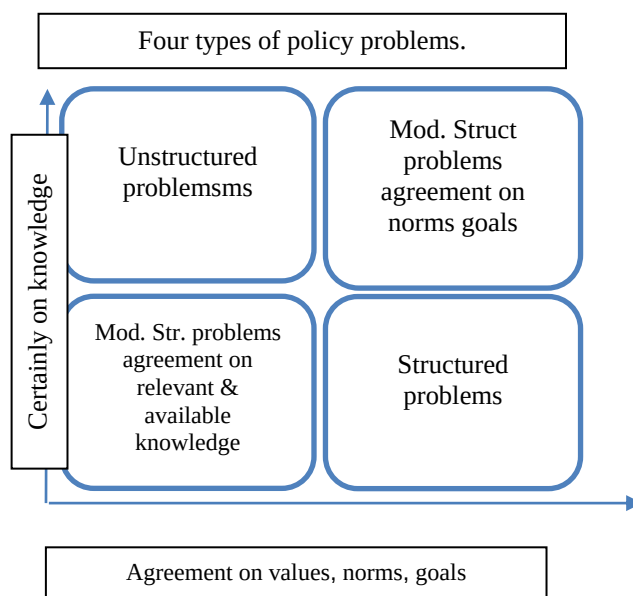
هوپ (۲۰۱۸) در بررسی خود به چهار عامل کلیدی اشاره می‌کند که باید در طراحی سیاست و حل مسائل معرفتی مورد توجه قرار گیرند:

۱. حساسیت به مشکلات و چالش‌های موجود: این عامل به معنای درک عمیق از مسائل و چالش‌های سیاسی و اجتماعی است که نیاز به طراحی سیاست‌های مؤثر را ایجاد می‌کند.

۲. طراحی یک چهارچوب کلی: ایجاد یک چارچوب جامع و سیستماتیک برای تحلیل و طراحی سیاست‌ها، که به تصمیم‌گیری‌های آگاهانه و هدفمند کمک می‌کند.
۳. مهارت در انتخاب میان سبک‌ها و نقش‌ها در طراحی سیاست: این مهارت شامل توانایی در انتخاب رویکردهای مختلف و نقش‌های متنوع در فرآیند طراحی سیاست است.
۴. انتخاب بین طراحی به عنوان کشمکش شناختی و تحلیل‌گرانه و مبارزه سیاسی برای کسب حمایت یا قدرت: در اینجا، هوپ به چالش‌های ذاتی در فرآیند طراحی سیاست اشاره می‌کند، جایی که تحلیل‌گران باید بین رویکردهای عقلانی و سیاسی تعادل برقرار کنند.

مشکل سیاست‌گذاری

جدول شماره دو: چهار نوع

منبع: (Hoppe, ۲۰۱۸, ۳۸۸)

در واقع طراحی نظام‌مند سیاسی به‌عنوان یک فرآیند تحلیلی و شناختی، نیازمند رهبری سیاسی مؤثر و تحلیل‌های دقیق است. در این راستا، شناسایی و تحلیل شرایطی که منجر به بروز مشکلات سیاسی می‌شوند، از اهمیت بالایی برخوردار است. این شرایط باید به‌طور سیستماتیک مورد بررسی قرار گیرند تا راهکارهای مؤثری برای حل آن‌ها ارائه شود. برای این منظور، استفاده از روش‌های متنوع حل مسئله که با طیف وسیعی از مشکلات سیاسی سازگار است، ضروری است. این روش‌ها می‌توانند شامل تحلیل داده‌ها، مشاوره با کارشناسان و استفاده از مدل‌های پیش‌بینی باشند. با بهره‌گیری از این رویکردها، می‌توان به تدوین طرح‌های جامع و عملیاتی برای حل مشکلات دست یافت. علاوه بر این، اتخاذ تصمیمات آگاهانه و استراتژیک در مواجهه با چالش‌های سیاسی، قدرت تحلیل و حل مسئله را افزایش می‌دهد. این رویکرد به ما کمک می‌کند تا تعاریف دقیق و قانونی از راهکارهای حل مسائل سیاسی ارائه دهیم و در نهایت به بهبود فرآیندهای سیاسی کمک کنیم. از طرف دیگر، کسی که تمایل دارد تا ما را به سوی عوامل و عناصر درک مشکلات هدایت کند، همیشه نباید برای این کار از یک روش واحد استفاده کند زیرا با توجه به اقتضائات شرایط حل مشکل متفاوت خواهد بود. (دشتکی و زارع، ۱۳۹۸، ۳۰۴)

- اهمیت بومی‌سازی در سیاست‌گذاری

رویکرد بومی‌سازی یکی از مباحث کلیدی در حوزه توسعه پایدار است که به‌طور فزاینده‌ای در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای مورد توجه قرار گرفته است. این رویکرد به‌عنوان یک استراتژی از پایین به بالا، بر مبنای درک، پذیرش و جامعه‌پذیری اطلاعات محلی بنا شده است. بومی‌سازی به معنای استفاده آگاهانه از الگوها، روش‌ها و فنون توسعه و انطباق آن‌ها با شرایط خاص جوامع محلی، به همراه بروزرسانی و تقویت تکنیک‌ها و روش‌های بومی است. این فرآیند به پیوند دانش رسمی با دانش محلی و شرایط خاص هر جامعه منجر می‌شود.

چنین راهبردی می‌تواند به توانمندسازی و مشارکت مردم در جریان توسعه و شکل‌گیری یک جریان توسعه درون‌زا، متکی به خود و پایدار منجر شود (چمبرز، ۱۳۹۶، ۱۲۰). بسیاری از مفسران، «بومی‌سازی» را از لحاظ اخلاقی بسیار مطلوب می‌دانند و از مزایای آن به دانش محلی، ارتباطات، تخصص و توانایی تأثیرگذاری بر ایجاد تغییر روی زمین اشاره می‌کنند. (Clarke, 2018, 5) این یک واقعیت انکارناپذیر است که کشورهای جهان سوم برای رسیدن به توسعه، کشورهای توسعه‌یافته را به عنوان الگو مورد توجه قرار می‌دهند و هدف نهایی در پیشبرد این گروه از کشورها، پیوستن به کشورهای توسعه‌یافته و همانند شدن با آنها می‌باشد؛ در این روند دگرگونی جامعه از سنتی به مدرن، برخوردها و انگاره‌های متفاوتی وجود دارد که در جامعه ایرانی و تجربه یکصد سال گذشته می‌توان آن را به روشنی تشخیص داد. این دگرگونی‌ها از سنت‌گرایان رادیکال که سعی در حفظ جامعه کامل سنتی و مخالفت با هرگونه نوگرایی و دگرگونی داشتند - تا طیف گسترده‌ای از کسانی که معتقد به غربی شدن کامل هستند؛ تا کسانی که معتقد به الگوبرداری و تقلید گزینشی از موارد خوب کشورهای توسعه‌یافته می‌باشند را در برمی‌گیرند.

بومی‌سازی در ارتباط با نحوه برخورد جامعه با روند دگرگونی از سنتی به مدرن و نحوه برخورد یا تعامل جامعه درون مدار با جامعه بیرونی مفهوم پیدا میکند. در سال‌های اخیر، موضوع بومی‌سازی به عنوان یک عامل کلیدی در توسعه پایدار جوامع مطرح شده است. این امر به وضوح نشان می‌دهد که پذیرش روش‌ها و تجربیات دیگران بدون توجه به تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی نمی‌تواند به توسعه پایدار منجر شود. به عنوان مثال، تحقیقات نشان داده‌اند که بسیاری از تکنیک‌ها و روش‌های سنتی در حوزه تولید و فرهنگ، به دلیل سازگاری با بوم‌شناسی و نیازهای محلی، می‌توانند به تحقق اهداف توسعه پایدار کمک کنند (Smith et al., 2021). تجربه روشن ساخته است که بسیاری از تکنیک‌ها و روش‌های سنتی عرصه تولید، فرهنگ و اجماع در جامعه سنتی به دلیل سازگاری و تطابق با زیست‌بوم این جوامع، منجر به رسیدن به توسعه پایدار می‌باشند. (جمعه‌پور، ۱۳۹۳، ۵۲).

در واقع بومی‌سازی به معنای انطباق سیاست‌ها و روش‌ها با ویژگی‌های خاص هر جامعه است. در جمهوری اسلامی ایران، با توجه به اصول الگوی حکومت دینی و موارد مطرح شده در پژوهش می‌تواند به بهبود کارایی سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای منجر شود. همچنین برای دستیابی به توسعه پایدار، به نظر می‌رسد لازم است که سیاست‌گذاران به تجارب و دانش محلی توجه کنند و از روش‌های بومی‌سازی به عنوان ابزاری برای ارتقاء کیفیت زندگی و حفظ منابع طبیعی استفاده نمایند.

۷- نتیجه‌گیری پژوهش

در بررسی نهایی که برخواسته از مجموعه اطلاعات بدست آمده از دو الگوی مفروض یعنی الگوی جهانی «حکمرانی خوب» و الگوی «حکومت دینی»؛ نگارندگان با توجه به آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته به نتایج زیر دست یافته‌اند:

- کارآمدی الگوها: هر دو الگوی مورد بررسی از نظر غنای درونی و تناسب با فضای اجتماعی جامعه ایرانی به‌روز و کارآمد به نظر می‌آیند. این کارآمدی به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مشهود است.
- زیرشاخه‌های کاربردی: هر دو الگو دارای زیرشاخه‌های کاربردی و متنوعی هستند که برای جامعه امروزی بسیار حیاتی است. این زیرشاخه‌ها می‌توانند به بهبود کیفیت زندگی و افزایش مشارکت اجتماعی کمک کنند.
- الگوی حکومت دینی: الگوی حکومت دینی با توجه به تفسیر شیعی آن و مفهوم «اجتهاد» ممکن است در نگاه اول یک الگوی سنتی به نظر آید؛ اما در نهایت، به دلیل زنده و معاصر بودن فقه‌های مجتهد، این الگو از کارآمدی بالایی برخوردار است. این نکته به‌ویژه در زمینه‌های سیاست‌گذاری عمومی و حقوق بشر حائز اهمیت است.
- بومی‌سازی سیاست‌گذاری: با توجه به اصل بومی‌سازی در سیاست‌گذاری عمومی، و با در نظر گرفتن تاریخ ۲۵ قرنه حکومت دینی در ایران، به‌ویژه در دوره‌های اسلامی، این الگو از اولویت بالاتری برای سیاست‌گذاری عمومی در کشور برخوردار است. این اصل به‌ویژه در تحلیل‌های تاریخی و فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته است.
- بعد از انقلاب اسلامی سال ۵۷؛ اکثر قوانین اساسی، مدنی کیفری و حقوقی در ایران براساس حاکمیت فقه و دینی نگاشته شده است؛ پس اساساً هرگونه تغییر در اسناد بالادستی در سیاست‌گذاری اگر منجر به ضدیت با قانون اساسی نباشد قطعاً بسیار

هزینه‌زاست؛ بنابراین استفاده از منابع و الگوهای موجود حکمرانی دینی به مراتب برای جامعه ایرانی مقبول‌تر و مفیدتر خواهد بود.

- تأثیر قوانین بر سیاست‌گذاری: پس از انقلاب اسلامی سال ۵۷، اکثر قوانین اساسی، مدنی، کیفری و حقوقی در ایران بر اساس حاکمیت فقه و دین نگاشته شده است. بنابراین، هرگونه تغییر در اسناد بالادستی در سیاست‌گذاری اگر منجر به تضاد با قانون اساسی نشود، قطعاً هزینه‌بر خواهد بود. لذا استفاده از منابع و الگوهای موجود حکمرانی دینی برای جامعه ایرانی مقبول‌تر و مفیدتر خواهد بود.

۸- پیشنهادات برای سیاست‌گذاران

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش، پیشنهادات زیر برای سیاست‌گذاران می‌تواند مفید باشد:

- سیاست‌گذاران می‌توانند به تقویت و بروزرسانی الگوهای حکمرانی خوب و حکومت دینی بپردازند. این کار می‌تواند شامل برگزاری کارگاه‌ها و سمینارها برای تبادل نظر میان کارشناسان و متخصصان در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی باشد.
 - شناسایی و توسعه زیرشاخه‌های کاربردی هر دو الگو، به‌ویژه در زمینه‌هایی که به بهبود کیفیت زندگی و افزایش مشارکت اجتماعی کمک می‌کند، ضروری است. سیاست‌گذاران باید برنامه‌های مشخصی برای پیاده‌سازی این زیرشاخه‌ها در سطح محلی و ملی تدوین کنند.
 - با توجه به کارآمدی الگوی حکومت دینی و تفسیر شیعی آن، سیاست‌گذاران می‌توانند به ترویج و حمایت از اجتهاد و نوآوری در این زمینه بپردازند. این امر می‌تواند شامل ایجاد نهادهای مشورتی و پژوهشی باشد که به بررسی و تحلیل مسائل روز کمک کنند.
 - سیاست‌گذاران می‌توانند به اصل بومی‌سازی در سیاست‌گذاری عمومی توجه ویژه‌ای داشته باشند. این شامل بررسی و تحلیل تاریخ و فرهنگ ایران و استفاده از تجربیات گذشته در تدوین سیاست‌های جدید است.
 - هرگونه تغییر در سیاست‌گذاری باید با در نظر گرفتن قوانین و اسناد بالادستی انجام شود. سیاست‌گذاران می‌توانند از منابع و الگوهای موجود حکمرانی دینی استفاده کنند و در عین حال به حفظ انسجام و تطابق با قانون اساسی توجه داشته باشند.
 - ایجاد بسترهای مناسب برای افزایش مشارکت اجتماعی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری، به‌ویژه از طریق مشاوره با نهادهای مدنی و اجتماعی، می‌تواند به تقویت اعتماد عمومی و بهبود کارایی سیاست‌ها کمک کند.
- به نظر می‌رسد با اجرای این پیشنهادات، سیاست‌گذاران می‌توانند به بهبود وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور کمک کنند و از کارآمدی الگوهای حکمرانی بهره‌برداری بیشتری داشته باشند.

منابع

۱. اشترینان، کیومرث. (۱۳۷۶). علوم سیاست‌گذاری و دستاوردهای آن برای ایران. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، (۳۷)، ۱۵۹-۱۷۰.
۲. جمعه‌پور، محمود. (۱۳۹۳). بومی‌سازی در عرصه توسعه: نقش دانش بومی در فرآیند آن. دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران، (۲)، پاییز و زمستان.

۳. چمبرز، رابرت. (۱۳۹۶). توسعه روستایی، اولویت‌بخشی به فقرا (حمایت از اقشار آسیب پذیر). مترجم مصطفی ازکیا. چاپ چهارم. انتشارات دانشگاه تهران.
۴. حائری یزدی، آسیه، ملکی، عباس. (۱۳۹۶). بازهم سیاست‌گذاری عمومی. مطالعات راهبردی و سیاست‌گذاری عمومی، ۷(۲۴)، ۱۱-۲۰.
۵. خمینی، روح‌الله. (۱۳۷۹). کتاب البیع (ج. ۲). موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۶. دشتکی، محمد صفری، زارع، رضا. (۱۳۹۸). طراحی سیاست. فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، ۵(۳)، ۲۹۱-۳۰۹.
۷. ربیع‌زاده، علی. (۱۳۹۵). حقوق عمومی: دانش نظام ساز. نشر سدید.
۸. روسو، ژان‌ژاک. (۱۳۹۵). قرارداد اجتماعی (غلامحسین زیرک‌زاده، مترجم). قاصدک صبا.
۹. شجاعی زند، علیرضا. (۱۳۷۷). مشروعیت دینی دولت و اقتدار سیاسی دین. تبیان.
۱۰. صباغ کرمانی، مجید، مهدی باسزا. (۱۳۸۸، بهار). نقش حکمرانی خوب در بهبود کارکرد هزینه‌های دولت: مطالعه موردی بخش بهداشت و آموزش کشورهای اسلامی. فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات اقتصادی.
۱۱. غفاری، هدی. (۱۳۹۰). نسبت میان حاکمیت شرع و حاکمیت قانون در نظام قضایی جمهوری اسلامی ایران. پژوهش حقوق عمومی، ۱۴(۳۶)، ۱۰۷-۱۳۲.
۱۲. فروزنده دهکردی، لطف‌الله، وجدانی، فواد. (۱۳۸۸، بهمن و اسفند). سیاست‌گذاری عمومی چیست؟ اطلاعات سیاسی - اقتصادی، (۲۶۹) و ۲۷۰. (۱۸۰-۲۰۷).
۱۳. فیرحی، داوود. (۱۳۹۷). قدرت، دانش و مشروعیت در اسلام (دوره میانه). نشر نی.
۱۴. مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۷۷). حکومت و مشروعیت. کتاب نقد، ۲، ۴۳-۴۴.
۱۵. مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۷۷). حقوق و سیاست در قرآن (ج. ۱). موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۱۶. مطهری، مرتضی. (۱۳۷۷). مقدمه‌ای بر جهان‌بینی اسلامی: جهان‌بینی توحیدی (ج. ۲). صدرا.
۱۷. میرموسوی، سید علی. (۱۳۸۴). اسلام، سنت، دولت مدرن (نوسازی و تحول در اندیشه سیاسی معاصر شیعه). نشر نی.
۱۸. ناظمی اردکانی، محمد. (۱۳۹۱). حکمرانی خوب با رویکرد اسلامی. فصلنامه راهبرد یاس، (۳۱)، ۶۳-۸۸.
۱۹. واعظی، احمد. (۱۳۸۰). حکومت اسلامی: سی و دو درس در زمینه اندیشه سیاسی اسلام. سامیر.
۲۰. یزدانی زازرانی، محمدرضا. (۱۳۹۱). بررسی رابطه مفهومی و تأثیر حکمرانی بر سیاست‌گذاری عمومی. پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۲(۴)، ۱۰۹-۱۴۲.

21. Clarke, C. (2018). Localisation: Implications for the international non-government organisation sector. The Council for International Development. <https://www.cid.org.nz>
22. Hoppe, R. (2018). Heuristics for practitioners of policy design: Rules-of-thumb for structuring unstructured problems. Public Policy and Administration, 33(4), 384-408.
23. Johnson, L. (2022). The relevance of governance models in modern societies. International Journal of Public Administration.
24. Johnson, R., & Lee, T. (2022). Navigating political challenges in policy design: A framework for understanding. Policy Studies Review, 39(1), 15-37.

25. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastrorillo, M. (2011). The Worldwide Governance Indicators: A summary of methodology, data, and analytical issues. World Bank. "[Online] Available at: WGI Methodology".
26. Meehan, E. (2003). From government to governance, civic participation and 'new politics': The context of potential opportunities for the better representation of women. Queen's University Belfast, School of Politics and International Studies.
27. Peters, B. G., & Pierre, J. (2016). The SAGE handbook of public administration. SAGE Publications.
28. Smith, B. C. (2007). Good governance and development. Palgrave Macmillan.
29. Smith, J. (2023). Good governance in contemporary societies. Journal of Governance Studies.
30. Smith, J., Brown, A., & Green, T. (2021). Indigenous knowledge and sustainable development: A global perspective. Journal of Sustainable Development, 14(3), 45–60.
31. Smith, M. J. (2018). Governance, development and the politics of public policy. Routledge.
32. United Nations Development Programme. (2022). Human Development Report 2022: Inequality in human development in the 21st century. United Nations Development Programme.
33. World Bank. (2023). World Development Report 2023: Governance and development. World Bank.